

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ТЕХНІЧНИХ КОМІТЕТІВ ЗІ СТАНДАРТИЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

У статті розглядаються організаційні засади діяльності технічних комітетів зі стандартизації України, правила і процедури діяльності відповідно до міжнародної практики.

Ключові слова: організаційні засади, стандартизація, технічні комітети, нормативні документи.

Значну роль у підвищенні якості продукції та безпечності нашого життя до європейського та світового рівнів відіграють українські технічні комітети стандартизації (далі — ТК), які безпосередньо створюють узгоджену систему нормативних документів (далі — НД), розробляючи національні стандарти та впроваджуючи на національному рівні, шляхом гармонізації, пріоритетні європейські та міжнародні стандарти.

Необхідність наукової розробки даної теми зумовлена прагненням України зайняти провідне місце у СОТ, що можливо лише за умови підтримання та розвитку ринкової економіки в державі, а також забезпечення високого рівня якості продукції.

Мета даної статті — розглянути діяльність органів Держспоживстандарту, а саме, технічних комітетів зі стандартизації (ТК), правила і процедури діяльності відповідно до міжнародної практики та фінансування діяльності ТК.

Дослідження певних аспектів зазначеного питання розглядали такі науковці як Т. Гордієнко, С. Олейнікова, Г. Саранча, Г. Якимчук, М. Шаповал, Я. Юзьків, В. Тетера, О. Шнипко та інші.

Робота технічного комітету починається зі збору заявок на розробку стандарту. Заявниками можуть бути державні органи та організації, науково-технічні товариства, підприємства всіх форм власності, об'єднання, фізичні особи — суб'єкти підприємницької діяльності. Заявки направляються у відповідності до закріплених за технічним комітетом об'єктів стандартизації. На підставі заявок Держспоживстандарт України формує річний план держаних стандартів України.

Подальша робота здійснюється відповідно до договору на розробку стандарту між заявником та відповідним ТК. У ньому зазначають: складання технічного завдання (заявником або ТК); розробка проекту стандарту; подання остаточного варіанту проекту до Держспоживстандарту України для прийняття рішення, оновлення, перегляду (внесення змін до чинного стандарту) або їх скасування.

Технічне завдання включає в себе: строки виконання кожної стадії, що входить до змісту роботи в цілому; зміст та структуру проекту стандарту та перелік вимог до об'єкту стандартизації; список зацікавлених споживачів цього стандарту. Зацікавленим споживачам стандарту в подальшому розсилається на відгук або, при необхідності, на погодження проект стандарту; можуть бути виділені особливі або додаткові пропозиції замовника нормативного документу та інші відомості що мають відношення до процедури розробки, змісту стандарту та ін.

Розробці проекту стандарту передують організаційна робота, котру повинен виконати ТК. Це пов'язано з чітким розміщенням завдань в підкомітетах та робочих групах, що входять до ТК у відповідності до об'єктів стандартизації. На цій стадії він більш конкретно зазначає організації від котрих отримує відгук на проект стандарту, коротка інформація про розробку нормативного документу публікується в спеціалізованому виданні Держспоживстандарту України, щоб зацікавлені особи мали можливість заявити про свої наміри.

Розробка проекту стандарту проходить дві стадії. Спочатку створюється перша редакція. Основні вимоги її відносяться до відповідності проекту стандарту законодавству України, міжнародним правилам та нормам, а також національним стандартам зарубіжних держав при умові що вони більш високого науково-технічного рівня та більш прогресивні. Важливий момент на цій стадії — визначення чистоти об'єкта стандартизації, для чого необхідні відповідні дослідження та належне інформаційне забезпечення. Проект в першій редакції, складений підкомітетом та робочою групою, члени ТК повинні розглянути або на спеціальному засіданні, або шляхом переписки, щоб переконатися у його відповідності договору на розробку стандарту, вимогам українського законодавства та положенням державної системи стандартизації. Піс-

ля цього проект стандарту надсилається на відгук замовникам стандарту та зацікавленим особам.

Друга стадія розробки — це аналіз отриманих відгуків, складання остаточної редакції проекту стандарту та підготовка його до прийняття. Остаточна редакція розглядається членами ТК, науково-дослідними інститутами Держспоживстандарту України. Якщо з остаточною редакцією проекту згодні не менш двох третин членів ТК, документ вважається погодженим та рекомендованим до прийняття. Проект стандарту направляється до Держспоживстандарту України та замовнику нормативного документа.

Отже, завдання ТК полягає в забезпеченні «круглого столу» учасників розроблення проекту стандарту. Тому до його складу включають представників розробників, виконавців, постачальників, споживачів (замовників) продукції, спілок (союзів) споживачів і інших зацікавлених підприємств і організацій, а також відомих вчених і фахівців у конкретній сфері діяльності. ТК відповідають за якість та строки розроблення проектів стандартів відповідно до діючого законодавства й укладених договорів на проведення цих робіт.

Основними напрямками діяльності ТК у сфері стандартизації є розроблення, розгляд, погодження та підготовка до затвердження проектів державних (ДСТУ) і міждержавних (ГОСТ) стандартів; перегляд і перевірка стандартів, підготовка зміни до них і пропозицій щодо скасування ДСТУ та ГОСТ, а також, за дорученням Держспоживстандарту підготовка пропозиції для голосування щодо проектів міжнародних і регіональних стандартів; сприяння застосуванню національних стандартів інших країн як державних стандартів; розробка державних і міждержавних стандартів, гармонізованих з міжнародними і регіональними; визначення пріоритетності прямого впровадження в Україні міжнародних та регіональних стандартів; співпраця з ТК в суміжних сферах діяльності; співпраця з підприємствами (організаціями) — користувачами стандартів, зокрема з об'єднаннями споживачів, випробувальними центрами (лабораторіями) і органами сертифікації, іншими зацікавленими сторонами; розробка частини програми робіт із стандартизації за закріпленими об'єктами стандартизації або сферами діяльності; розгляд пропозицій щодо внесення змін до чинних НД або їх перегляд чи скасування. Також ТК розробляє й інші нормативні документи із стандартизації, метрології і сертифікації. Створює і веде фонди нормативних документів та нормативно-правових актів для забезпечення своєї діяльності.

У формуванні фонду національних стандартів бере участь 153 ТК із стандартизації в різних сферах діяльності, що поєднують у своєму скла-

ді 850 колективних і індивідуальних членів, функціонує 180 підкомітетів і робочих груп, діяльність яких спрямована на реалізацію завдань щодо гармонізації національних стандартів з міжнародними і європейськими стандартами, що впливають із курсу України на інтеграцію в ЄС і як учасниці Світової Організації Торгівлі.

У системі Держспоживстандарту функціонує 16 ТК, з яких у трьох ТК секретаріати ведуть державні центри стандартизації, метрології та сертифікації, а у 13 — наукові та науково-дослідні установи. Найбільшу кількість ТК веде Укрметртестстандарт-7 і ДП «УкрНДНЦ»-4. На базі державних центрів стандартизації й метрології функціонує 8 ТК, на базі наукових установ — 6 ТК. За територіальним розташуванням ТК на першому місці стоять Київ і Київська область — 64 ТК, друге і третє місце відповідно посідають Харківська область — 22 ТК і Дніпропетровська область — 11 ТК [1, с. 9]. Для сприяння участі українських ТК у робочих органах міжнародних організацій на основі директив ISO/IEC було видано настанови [2], що відображають міжнародні підходи до функціонування та планування роботи ТК.

Вітчизняні ТК беруть участь у роботі відповідних міжнародних ТК і підкомітетів: 39 ТК — як активні члени (126 технічних комітетів і підкомітетів ISO) і 52 — як члени-спостерігачі (145 технічних комітетів і підкомітетів ISO). В 2004 р. Міжнародна організація по стандартизації обрала Україну в Раду ISO на період 2005–2006 р. Українські фахівці беруть участь у роботі близько 15% технічних комітетів, створених ISO. Найбільше активно вони співробітничать у таких галузях, як суднобудування, інформація й документація, промислові гідроприводи, ракетна й ракетно-космічна техніка, газова промисловість. 28 українських ТК працюють в 124 технічних підрозділах IEC (комітетах і підкомітетах), з них 9 ТК у статусі активного члена в 31 структурному підрозділі IEC, 19 ТК мають статус члена-спостерігача й працюють в 93 комітетах і підкомітетах IEC; проводять роботу із впровадження в Україні стандартів міжнародних організацій. CEN в 2004 р. підписав угоду про надання Держспоживстандарту України статусу Партнерського органа по стандартизації [3, с. 81–82].

На сьогодні в Україні створено систему ТК як суб'єктів стандартизації, визначено правила і процедури діяльності відповідно до міжнародної практики. Це забезпечує реалізацію державної політики у сфері стандартизації, сертифікації та дотримання міжнародних засад. Під час виконання робіт та розгляду будь-яких питань ТК забезпечує дотримання основних принципів державної політики у сфері стандартизації, неупередженість щодо прийняття рішень та керується

суспільними інтересами. Роботи за напрямками діяльності ТК виконують відповідно до вимог основоположних стандартів національної системи стандартизації.

Планування робіт ТК здійснюється на засадах перспективного, річного та поточного планування із забезпеченням комплектності, системності та з обов'язковим урахуванням робіт, передбачених програмою робіт із стандартизації. Вони готують до прийняття міжнародні та регіональні стандарти, розробляють національні стандарти і вносять зміни до них. У разі посилення на стандарт чи його застосування ТК у технічному регламенті або в іншому нормативно-правовому акті, забезпечують відповідність положень стандарту вимогам технічного регламенту або акта та відстежують цю відповідність, якщо внесені зміни до технічного регламенту чи нормативно-правового акта. ТК готують повідомлення (нотифікації) та коментарі торговим партнерам України згідно з вимогами Угод Світової організації торгівлі за процедурою діяльності національного інформаційного центру ISONET WTO. Щорічно до 25 грудня ТК подає до Держспоживстандарту звіт стосовно своєї діяльності, який складає секретаріат ТК.

На погляд Т.Гордієнко, [4, с. 17], аналіз роботи ТК здійснюється на основі щорічних звітів, які характеризують усі аспекти їхньої діяльності. Показники щодо кількості розроблених НД, розглянутих проектів стандартів, проведених засідань, нарад, семінарів, які характеризують активність ТК та їх актуальність сфери стандартизації, є типовими для оцінювання діяльності ТК у міжнародних та регіональних організаціях стандартизації. Наприклад, у 2004 році в ТК, що надали звіти, працювало 850 колективних та індивідуальних членів, функціонувало 180 підкомітетів і робочих груп, розроблено 270 національних стандартів, з них понад 200 гармонізовано з європейськими та міжнародними, розглянуто більше 200 проектів НД, проведено 48 погоджувальних нарад і 22 семінари. На підставі отриманих звітів визначено, що у 2005 році ТК розробили понад 800 національних стандартів, охоплюючи гармонізовані. Зі 152 ТК 100 (66%) виконують передбачені функції, 25 ТК (16%) розробляють понад 10 стандартів на рік [5].

В Україні є низка технічних комітетів стандартизації, які успішно розробляють національні та впроваджують міжнародні стандарти як за кошти підприємств так і власні. За 2006 рік розроблено та прийнято 1200 гармонізованих національних стандартів зі збільшенням цієї кількості у подальшому (у 2010 році — 2070, а разом за 2006-2010 роки — 8570) [6, с. 17].

Починаючи із 2006 року національними ТК переглянуто понад 14000 стандартів колишнього

СРСР згідно з Програмою перегляду чинних в Україні міждержавних стандартів (ГОСТ), розроблених до 1992 року, та приведення їх у відповідність до Угоди про технічні бар'єри Світової організації торгівлі [7].

В Україні науково-методичне та інформаційне забезпечення діяльності ТК здійснює НДІ стандартизації державного підприємства «УкрНДНЦ», який розробляє засади діяльності ТК, узагальнює їхній досвід, сприяє широкому інформуванню про національні ТК. Саме з цією метою у 2005 році НДІ стандартизації розробив каталог технічних комітетів стандартизації [8].

Найбільш актуальним питанням залишається фінансування діяльності ТК. Більшість з них, як правило, розпочинають роботу лише за умови отримання бюджетних коштів на розроблення стандартів. Звісно, що і кількість прийнятих національних стандартів, гармонізованих з європейськими та міжнародними, в такій ситуації залежить безпосередньо від обсягів бюджетного фінансування [4, с. 19]. Така ситуація призводить до зниження темпів створення національної нормативної бази та ненадання потрібної інформації для сфери виробництва та послуг.

Складним періодом для ТК були 1997-2001 роки. Держстандарт неодноразово направляв до центральних органів виконавчої влади матеріали стосовно міжнародних та регіональних організацій для виявлення заінтересованих вітчизняних суб'єктів стандартизації як у роботі цих організацій, так і у створенні «дзеркальних» національних ТК. Однак, відсутність або недостатність фінансування зводила нанівець спроби активізації діяльності ТК [1, с. 11].

У 2001–2004 роках виділення коштів було недостатнім і нерегулярним у зв'язку із обмеженням фактичних бюджетних видатків Держспоживстандарту [4, с. 19].

Таким чином, за 2001-2005 роки на зазначені цілі із запланованих 31,3 млн. грн. фактично профінансовано 22,5 млн. грн. або 71,7 %. Це свідчить про наявність нереалізованого потенціалу технічних комітетів стандартизації, які не залучені до виконання зазначених вище робіт. Виділене фінансування дозволило залучати щорічно до розроблення стандартів 55–70 технічних комітетів стандартизації та прийняти близько 3000 міжнародних і європейських стандартів у пріоритетних сферах: безпеки, охорони довкілля, оцінки відповідності, інформаційних технологій, методів випробувань (досліджень) тощо [3, с. 81].

Більш стабільна ситуація з коштами Держбюджету склалась 2004–2006 роках. Завдяки надходженню до Мінагрополітики значних обсягів фінансування робіт зі стандартизації посилилася робота ТК агропромислового комплексу та хар-

чової промисловості. У 2005 році тематику Держспоживстандарту було профінансовано на 100%, тому зарахуванням напрацювань попередніх років, кількість затверджених стандартів, гармонізованих з міжнародними та європейськими, була найвищою за всі роки — 900 стандартів. На жаль відсутність бюджетного фінансування у 2007 році призвело до ускладнення виконання робіт зі стандартизації [1, с. 11].

Не виконуються показники Державної програми стандартизації (у 2006 р. — 75%, 2007 р. — 80%), а національний фонд стандартів стрімко старіє. Загалом ступінь гармонізації ДСТУ становить 51%, у той час як ГОСТ — лише 9%, а ступінь гармонізації чинного в Україні загального фонду стандартів становить 22% [9, с. 30–31].

Наведені дані, свідчать що обсяги фінансування, які плануються для проведення робіт із стандартизації, суттєво менші порівняно з обсягами, які вкладають у виконання аналогічних робіт інші держави Європи [4, с. 19]. Розроблення національних стандартів повинно фінансуватися не лише центральними органами виконавчої влади, а й виробниками, які користуються результатами стандартизації.

Основні форми участі бізнесу у роботах із стандартизації за даними міжнародних організацій такі як: фінансування розроблення певних стандартів; фінансова підтримка спеціальних програм (спонсорство); участь делегованих фірмами фахівців (експертів) у діяльності технічних комітетів стандартизації та виконання відповідних робіт у межах комітету [10].

Найпоширенішою та найвагомішою є остання форма участі. Так, за опублікованими даними у роботі технічних комітетів стандартизації Німеччини (DIN) брали участь приблизно 60 тис., а Франції — приблизно 30 тис. (AFNOR) делегованих експертів від компаній, інститутів та інших організацій. Кількість експертів, які виконують роботи із стандартизації в технічних комітетах стандартизації України, в десятки раз менша. Витрати компаній Німеччини на діяльність її представників у технічних комітетах стандартизації (1999 р.) склали близько 1,2 млрд. євро, тобто у десять разів більше, ніж бюджет Німецького інституту стандартизації (DIN), який мав у своєму складі близько 1000 працівників.

Адже існує помилкова думка, що розробка стандартів — це справа тільки Держспоживстандарту. Підприємства повинні зрозуміти, що це, перш за все, потрібно і вигідно їм, адже це рівнозначно побудові основи для впровадження досягнень науки і техніки та створення однакових умов для всіх виробників.

Тільки-но бізнес зрозуміє важливість нормативної бази в просуванні своєї продукції на світові ринки та забезпечення її конкурентоспро-

можності, одразу виникне необхідність розробки стандартів та знайдуться додаткові джерела фінансування. І в цьому питанні їх опорою повинні стати технічні комітети зі стандартизації, які на договірній основі забезпечать розроблення чи гармонізацію необхідних підприємству стандартів.

Отже, проблеми з альтернативним фінансуванням існують. Доцільно впровадити в Україні європейський досвід щодо залучення до розроблення та впровадження міжнародних і європейських стандартів суб'єктів господарювання з їхніми коштами.

Національним законодавством, зокрема статтею 18 Закону України «Про стандартизацію», встановлено, що втрати підприємств, пов'язані з розробленням стандартів, відносяться до витрат на науково-технічне забезпечення їх господарської діяльності, а відповідно до положень Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» такі витрати відносяться до валових. Тобто, чинне законодавство заохочує підприємців вкладати кошти в розвиток національної стандартизації.

Отже, більшість ТК сьогодні орієнтуються на бюджетне фінансування, яке не завжди є регулярним і рівномірним. Розроблення та впровадження стандартів — справа не з дешевих і для однієї держави вирішити її дуже складно. Технічні комітети мають активізувати свою діяльність, залучаючи асоціації й об'єднання виробників, великі, малі та середні підприємства до фінансування й участі у розробленні національних стандартів, охоплюючи гармонізацію, шляхом вивчення потреб підприємств у стандартах, актуалізації чинних нормативних документів, інформування про міжнародні документи, наявні можливості технічних комітетів у створенні нормативних документів у відповідних галузях чи сферах діяльності.

Література

1. Гордієнко Т. Розвиток системи національних ТК в Україні / Т. Гордієнко // Стандартизація, сертифікація, якість. — 2008. — №1. — С. 8–13.
2. Директиви ISO / ІЕС. Частина 1. Настанови щодо технічної діяльності. — К.: Держспоживстандарт України. — 2004. — 48 с.
3. Олійнікова С.С. Державне регулювання систем стандартизації та сертифікації в Україні.: дис. канд.наук.:25.00.02/ Олійнікова Світлана Сергіївна. — Донецьк. — 2008. — 221 с.
4. Гордієнко Т. Діяльність українських ТК та їх організаційно-методичне забезпечення / Т. Гордієнко // Стандартизація, сертифікація, якість. — 2006. — №2. — С. 15–21.

5. *Типове* положення про технічний комітет стандартизації: Наказ Державного комітету стандартизації, метрології та сертифікації України від 20.05.2002 р. №298 // Офіційний вісник України. — 2002. — №29. — Ст. 1398.

6. *Величко О.* Гармонізація національних стандартів: основні завдання та проблеми діяльності ТК/ О. Величко // Стандартизація, сертифікація, якість. — 2006. — №6. — С. 17–22.

7. *Програма* перегляду чинних в Україні міждержавних стандартів (ГОСТ), розроблених до 1992 року, та приведення їх у відповідність до Угоди про технічні бар'єри у торгівлі Світової організації торгівлі: Наказ Держспоживстан-

дарту України від 13.03.2006 р. № 77. [Електронний ресурс]. — Доступний з <http://www.dssu.gov.ua>

8. *Технічні* комітети стандартизації України 2005: каталог. / [Укладач Т. Гордієнко, О. Мачульський]. — К.: ДП «УкрНДНЦ», 2005. — 288 с.

9. *Юзьків Я., Цициліано О.* Узагальнена оцінка ситуації у сфері стандартизації та суміжних видів діяльності / Я Юзьків, О. Цициліано // Стандартизація, сертифікація, якість. — 2008. — №3(52). — С. 25–39.

10. *ISO Technical Programme. September 2002* — (Технічна програма ISO. Вересень 2002).

К.Б. Починок

Организационные принципы деятельности технических комитетов со стандартизации в Украине.

В статье рассматриваются организационные принципы деятельности технических комитетов со стандартизации в Украине, правила и процедуры деятельности согласно с международной практике.

К.В. Pochinok

Organizing principles to activity technical committee with standardizations in Ukraine.

In article are considered organizing principles to activity technical committee with standardizations to Ukraine, rules and procedures to activity to international practical person.